

LAİKLİK VE DEVLET YÖNETİMİ

Ayla Gökkuş: Rektör Yardımcısı Sayın Dekan Değerli Hocalarımız Değerli Konuklar Sevgili Öğrenciler Üniversitemizin Kuruluşunun 10.yıl etkinliklerinin kapsamında Hukuk Fakültemiz işbirliği ile düzenlenen Prof. Dr. Anıl Çeçen Prof. Dr. Levent Köker'in konuşmacı olarak Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu'nun oturum Başkanı olarak katıldıkları Laiklik ve Devlet Yönetimi konulu panelimize hoşgeldiniz Panelimizin açılış konuşmasını yapmak üzere Atılım Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abdurrahim Özgenoğlu'nu kürsüye davet ediyorum

Rektör Prof. Dr. Abdurrahim Özgenoğlu: Anayasayla geldim lazım olur diye. Sayın Konuklar Değerli Mensuplarımız Sevgili Öğrenciler, Üniversitemizin 10.yıl etkinlikleri kapsamında Hukuk Fakültemizin organize ettiği "Laiklik ve Devlet Yönetimi" konulu panele hoşgeldiniz. Hepimizin bildiği gibi laiklik konusu, Cumhuriyetimiz kurulduğundan beri belki ondan öncesinde de vardır O konuda tam bir şey söyleyemeyeceğim. Gündemimizden hiçbir zaman düşmedi. Özellikle de siyaset gündeminden hiç düşmedi. O nedenle çok önemli bir konu olduğunu düşünüyorum, 2002 seçimlerinden sonra laiklik, kamuoyunu sade vatandaşımızı daha da fazlasıyla ilgilendirmeye başladı ve 14 Nisan mitingi ile yaşandığı gibi 100 binleri meydanlara doldurmaya görev teşkil etti. Anayasamızın 2.maddesi, Anayasamız burada Cumhuriyetimizin niteliklerini sayarken Türkiye Cumhuriyeti'nin Demokratik Laik ve Sosyal bir Hukuk Devleti olduğunu öngörüyor ve belirtiyor 4. maddesi ise Anayasamızın bu madde hükmünün hiçbir şekilde değiştirilemez olduğunu hükme bağlıyor. Anayasamızın bu 2. maddesine son yıllarda o kadar çok atıfta bulunuldu ki, her Türk vatandaşının beynine adeta kazındı Cumhuriyetimizin demokratik laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu, görünür de hiç kimsenin laiklik ilkesine itirazı yok ama bazı çevrelerce özellikle son yıllarda laikliğin tanımı tartışmaya açılarak kavram kargaşası yaratıldı, zihinler karıştırıldı bulandı. Toplum düzenimizi Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini çok yakından ilgilendiren bu önemli konuyu bugün üç değerli hukukçu akademisyenimiz ele alacak ve tartışacağız. Kendileri bizi aydınlatacaklar.

Başta konuklarımız Prof. Dr. Anıl Çeçen ve Prof. Dr. Levent Köker olmak üzere Levent Bey için ben konuk demek aslında dilime gelmiyor, ama şimdilik öyle diye düşünüyorum. Başta bu iki değerli hocamız olmak üzere ve panelimizi yürütecek Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu olmak üzere kendilerine ve tüm katılımcılara teşekkür ediyorum ve saygılarımı sunuyorum

Ayla Gökkuş: Sayın Rektörümüze teşekkür ediyoruz Sunumlarını yapmak üzere değerli konuklarımızı davet etmek istiyorum

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Değerli Konuklar Sevgili Öğrenciler Atılım Üniversitesinin 10. yıl Sosyal ve Kültürel Etkinliklerine Hukuk Fakültesi olarak "Devlet ve Laiklik Yönetimi" başlıklı bu konuyu seçerek girmeyi isabetli bulduk. Hem bu konunun günümüz gündeminde yerini tarihsel olarak ve siyasi olarak koruması hem de bu konuda fikirlerini almak ve onların seslerinden sözlerinden dinlemek üzere iki güzide akademisyenimizi meslektaşımızı davet ettik. Okulumuzu onurlandırdığınız için hepimize müteşekkirimiz. Hukuk Fakültesi adına ve iki değerli akademisyenimizin meşguliyetlerini erteleyerek bize zaman ayırdıkları için kendilerine her ikisine teşekkür ediyoruz. Konuya girmeden önce bendeniz konuya ışık serpmesi bakımından birkaç noktaya kendilerine yardımcı olmak açısından değineceğim ve ondan sonra sözü bu iki değerli konuşumuza daha doğrusu birisi konuşumuz değil Öğretim Üyemiz sağımızda oturan Levent Köker Gazi Üniversitesi ve Atılım Üniversitesi Öğretim Üyesi solumda oturan arkadaşımız Anıl Çeçen Prof. Anıl Çeçen Ankara Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Sizin öğrenciniz.

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Evet öğrencim olduğunu söylüyor ben kendisine teşekkür ederim benim için bahtiyarlık. Evet, her iki taraftan kuşatılmış durumdayım öğrencilerimle, ikinci defa kendilerine teşekkür ediyorum. Benim için büyük bir iffihar vesilesi. Evet ben biraz önce değindim fazla uzatmayacağım sözü, çünkü zamanımızı aşağı yukarı şöyle ayarladık biraz usul hakkında çok kısa bir açıklama yapayım. Birbirimizle iki arkadaşımızla konuştuk. Birinci bölümde birinci zaman dilimini 20 dakika olarak iki konuşmacıya ayırdık. Bu konuşmacılar Laiklik ve Devlet Yönetimi hakkında sunumlarını yaptıktan sonra, ikinci bölüm üçüncü bölüme gerek görmedik, ikinci zaman dilimini tamamen sayın dinleyicilere ayırdık. Eğer dinleyicilerimiz kendilerini dinlerlerken yahutta sözlü olarak daha sonra sorularını bize yazarak gönderebilirlerse divana, memnun oluruz daha açık ve seçik olarak görmemiz imkânını bulur ve konuşmacılarımızın bu soruları cevaplandırılmasını isteyebiliriz. Evet ben biraz önce söylediğim gibi, panele girmek amacıyla birkaç noktaya ışık serpiştirmek amacıyla ben tam anlamıyla bütün detaylarına girmeyeceğim. Ama laiklik konusunda evvela bir devletin her şeyden önce Anayasası onun hukuki pusulasıdır ben bu mutabir her zaman caizdir gerçekten hukuki pusuladır. Bu tabir her zaman caizdir. Eğer bu pusulayı doğru kullanırsak ve bu pusulayı özellikle ihmal etmezsek ve dahası bu pusulayı şaşırmasak ondan sonra her halde Anayasa hükümleri ve Demokratik rejim çok daha sağlıklı ve oyunun kuralları çok daha yerinde oynanabilir

Şimdi bakıyoruz Anayasamıza belli yerlerde Laiklikle ilgili hükümler var Bunların bir tanesi tanım, diğerleri yol gösterici hükümler, en başında Anayasanın 5. paragrafında söz ettiği gibi bakıyorsunuz. Orada Laiklik ilkesinin gereği olarak Kutsal din duygularının devlet işlerin ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı, çok basit ve temel yurttaşlık kitaplarında yer alan bir laiklik tanımı. Bunun arkasından 24 madde ve sonuncu fıkrası 5. fıkra olacak oraya baktığımız zaman orada daha ayrıntılı olarak yine onun ışığında çünkü Anayasanın başlangıç bölümünde temel görüşlerini belirli ilkelerini belirtir, onun ışığında baktığımız zaman şunu görüyoruz. Kimse Devletin Sosyal, Ekonomik, Siyasal ve Hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfus sağlamak amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez sömüremez veya kötüye kullanamaz. Bunun dışında bu pusuladan yararlanmak isteyen ve bizleri yönetenler olarak anayasanın iki önemli maddesi daha var Bu maddelere baktığımız zaman bunlardan bir tanesi Milletvekillerinin andıyla ilgili, diğeri de Cumhurbaşkanının andıyla ilgili. Her ikisinden baktığımız zaman bu andlarda Cumhuriyetle Laiklikle ilgili, özellikle 81. madde sık sık duyacağınız seçimlerden sonra birkaç saatimiz radyo başında veyahutta televizyonda izlediğiniz zaman bu ant içmeyi veya tanığı olacaksınız. Asıl tanımı değil içeriği önemli burada milletvekillerinin bizi ilgilendiren bölümü ile zamanınızı almayacağım Burada şu virgülü koyuyorum. Diyor ki Laik Cumhuriyet Demokratik Laik Cumhuriyete evet, sadakatten ayrılmayacağıma yine aynı şekilde devlet başkanı olarak seçildikten sonra, Atatürk ilke ve İnkılaplarına Laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağım üzerine ve Türkiye'yi yönetenler namus şerefleri üzerine bağlı kalacaklarına dair, namus ve şerefleri üzerine yemin etmektedirler Demek oluyor ki bu ilkeler dışında baktığımız zaman Anayasa hükümleri anayasanın açıkça Anayasa üstünlüğünü bütün öbür yasalardan bütün temel yasalarından ülkenin ondan başka hüküm düzenimizi kuşatan düzenleyen ana düzenimiz içinde hepsinin başında gelen ve öğrencilerimizin bizden zaman zaman zaman ilk günlerde dinledikleri bir anayasa üstünlüğü ve bağlayıcılığı var. Hiçbir istisna koymadan çok açık seçik bir dille Anayasa kurallarının Yasama Yürütme Yargı gibi kamu iktidarlarını idaresini gerçek ve kişilerin bağlayan temel hukuk kuralları şeklinde bir bağlama vardır. Bu bağlayıcılık karşısında anlayışılıyorki, demokratik rejimi kurallarına göre oynadığımız zaman hiçbir yöneticinin en başından küçük kasaba memuruna kadar bürokrasi de devletin içinde yer alan bu görevlilerin hiçbir istisna tanımadan bu anayasaya saygı göstermek durumundadırlar. Akademisyenler çok farklı olarak görür veya bilir, demokratik rejim çoğulcu rejimdir, elbette böyle olması gerekir. Fikirler çeşitlidir, bu çokluk çeşitlilik içinde yönetmek sanattır İşte pusulayı doğru kullanmak dediğimiz zamanda asıl burada yanılmıyoruz. Aksi halde siyasi tarihte neyi görüyoruz, bu pusulayı özellikle şaşırarak kullananlar, pusuladan şaşanların enkazının öyküsüyle doludur. Onun için ben sözü fazla uzatmadan evvela konuşumuz Sayın Çeçen'den Devlet Yönetimi

Laiklik ve Devlet Yönetimi hakkındaki fikirlerini almak için sözü kendilerine bırakıyorum teşekkür ederim.

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Teşekkür ederim Sayın hocam. Sevgili Gençler Sayın Yöneticiler hepimizi saygıyla selamlıyorum. Efendim, Devlet Yönetimi ve Laiklik başlığıyla bu oturumu yaptığımız gün gazetelere baktığımızda Malatya'da bir cinayet işlendiğini bunun bir din cinayeti olarak gündeme geldiğini görüyoruz ki konunun ne kadar vahim boyutlara ulaştığını bu son yaşadığımız olay da açıkça göstermektedir Konu sadece Malatya'da olayla da değil ama Türkiye'nin içine girmiş olduğu Cumhurbaşkanlığı seçimi Genel Seçimler ve bu bölgede başlamış olan yeni bir süreç Küreselleşme sonrasında Amerika'nın gelmesi Amerikan'ın bölgeye girmesiyle beraber başlamış olan süreçte Türkiye'nin ve bu bölgenin bir büyük projeye karşı karşıya kalması noktasında Türkiye'nin gerçekten bir dönemece doğru sürüklendiğini görüyoruz. Şimdi Sayın hocam bir Anayasa hocamız olarak konunun anayasal boyutlarını gündeme getirdi. Evet Anayasamızda Laiklik temel ilkedir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasadaki tanımı da Türkiye Cumhuriyeti'nin Laik Sosyal Demokratik ve Hukuk Devleti olduğunu vurgular. Ben buna Anayasanın genel esasları çerçevesinde Devletimizin hem Laik hem Sosyal hem Demokratik hem de Hukuk Devleti olmasının iki esasının daha olduğunu burada vurgulamak istiyorum. Çünkü bunları atladığımız zaman bu tanım eksik kalıyor o da Ulusal ve Üniter. Üniter yapı, Anayasanın çeşitli maddelerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü şeklinde ifade edilmiştir. Ulusal Devlette Atatürk milliyetçiliği bir anayasanın genel esasları içerisinde yer alarak belirtilmiştir o zaman Türkiye Cumhuriyeti Devletin yönetiminde Laiklik Sosyallik Hukukilik Üniterlik Ulusallık bir bütün model olarak ortaya çıkmaktadır ki, bu çağdaş devlet modeli olarak bizim önümüze gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti eğer Osmanlı İmparatorluğu yıkılmasaydı kurulmazdı. Bugün gelmiş olduğumuz aşamada tarihsel süreç içerisinde karşımıza çıkan olayların birbiri ardı sıra siyasal gündemi belirlemesi ve o gündemde Türkiye'nin ve bu bölgede yaşayan insanları bu bölgedeki siyasi yapının ciddi bir dönüşüme sürüklenmesiyle bu gündeme gelmiştir. Tabi laiklik tepeden inme bir ilke değildir. Dünya tarihine baktığımız zamanda laikliğin ortaya çıkışı çok önemlidir.

Çok kısa olarak dünya tarihini şu şekilde özetleyebiliriz. Biliyorsunuz Roma İmparatorluğunun son dönemlerinde Orta Doğu'da yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır ve o yapılanma noktasında Hıristiyanlığın ortaya çıkışını görüyoruz. Hıristiyanlıktan önce Orta Doğu'da Mısır'da Filistin'e gelen Yahudilerin tek tanrılı dini var, Romalılar dinsiz bir imparatorluk olarak Yahudi Devletine saldırdıklarında tam o aşamada Hz. İsa'nın gökten indiğini ve Hıristiyanlığın dünya tarihinde yerini aldığını görüyoruz. Bu çok önemli demek ki Yahudilik din olarak Yahudilerin Mısır'dan Filistin'e göçü sırasında Hz. Musa'yla başlıyor ve Hıristiyanlık Romalıların Orta Doğu'ya gelip Yahudi Devletini yıktıkları noktada başlıyor ki, bugün şu gelişmeler tamamen tarihi sürecin uzantısıdır Bunu ifade eden Yahudi asıllı bir Fransız bilim adamı Rachel Grady bunları söyledi diye Fransa'da yargılandı ve hapse mahkum edildi. Ama bir gerçek vardır, Orta Doğu'da İsrail Projesi ve Amerika ki, İsrail'in güçlü lobileriyle yönlendirilmektedir. İşte tarihsel süreçte karşılaştıkları olaya karşı tepkileri ve bu doğrultudaki bu bölgeye yönelik hak iddia etme noktasında işte milattan 2000'li yıllara kadar bir tarihsel süreç yaşanmıştır. Uzatmayalım demek ki milat döneminde Yahudilik var ve Hıristiyanlık gündeme geliyor, ama 620'li yıllarda da İslamiyet ortaya çıkıyor. Şimdi 7.yüzyılda İslamiyetin ortaya çıkmasıyla Hristiyanlığın Avrupa'da yayılması bir Orta Çağ karanlığına Avrupa'yı sürüklüyor ki, 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar devam ediyor. Bir 10 yüzyıl Avrupa'da Orta Çağ ve dininin hakimiyeti olduğu bir yapıyı görüyoruz ki, 15. yüzyıldan sonra keşifler icatlar daha sonra Rönesans ve Reform olgusu birbiri ardına gündeme geldiği noktada Avrupa'da, o eski dini baskıdan uzaklaştığını ve işte Rönesansın öncülüğüne ve keşiflerin icatların etkinliğiyle Protestanlığın, Reformun önünün açıldığını görüyoruz ve yavaş yavaş bir Reform dönemine Avrupa giriyor. İşte Rönesans ve Reformla beraber bilimsel alanlardaki gelişmelerde Avrupa'da yeni bir dönemi gündeme getirdiğinde aydınlanma devriminin belirli bir süreçte Avrupa tarihine oturduğunu görüyoruz. İşte o dönemlerde Avrupa merkezli bir dünya var ve aydınlanma süreci başlayıp belirli bir noktaya geldiğinde patlama noktası Fransız devrimidir. İşte Fransız Devrimi de dünyaya laiklik sistemini getiren yapılanmadır ki, bugün Fransız devlet modeli hala aynı yapıyı korumakta ve

karşısındaki Anglo Sakson Devlet modeliyle Fransız Devlet modeli bir çelişme içerisindedir. Bugün bile 14 Nisan'da yapılmış olan mitingin yorumlarına baktığımız zaman Amerikan kaynakları Anglo Sakson kaynaklarıyla Fransız kaynakları arasında farklı değerlendirme görüyoruz demek ki Batı bu bölgeye aynı gözle bakmıyor. Batı dediğimiz nokta da bir Avrupalı bakış açısı var, bir Amerikan bakış açısı var. Avrupa işte Fransız Devriminin getirmiş olduğu laiklikle hareket ettiği noktadaki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden çıkan kararlara da bakarsanız belirli bir noktada laikliğin korunduğunu görüyorsunuz. Ama Amerikan toplumu Fransız Devrimi benzeri bir süreçten geçmediği içindir ki Amerika daha cemaatlere dini yapılara açık daha kozmopolit bir yapıda olduğu içindir ki Fransız Merkezli aydınlanma düşüncesinin hakim olduğu bir Avrupa'nın ötesinde Amerikan merkezli yaklaşımın farklılık arz ettiğini görüyoruz. İşte bu Amerika, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bu bölgeye baktığında Türkiye Cumhuriyeti Devletini kuran Mustafa Kemal Atatürk'ün Avrupa'yı çağdaş yapıya getiren Fransız Devriminden esinlenen o laiklik devrimini Türkiye'ye getirmek için yaptığı çalışmalar sonucunda Türkiye'de kurulmuş olan devlet modelini belirli bir süreç içerisinde artık tartışılmaya başlandığını görüyoruz. Yani sonuç olarak şuna gelmek istiyorum, tarihsel bir süreç var. Burada önceden Avrupa merkezli dünya var, Osmanlıdan gelme süreç devam etti. Fransız Devrimi 1800'li yıllarda Avrupa'yı etkiledi, Osmanlıdan giden Jön Türkler Paris'te eğitim yaptıkları noktada gördüler bunları ve 1830'lardan itibaren Osmanlı Tanzimat dönemine girdi. Tanzimat İslahat Meşrutiyet dönemlerinde laikliğe doğru bir açılımı görüyoruz. Haklar ve özgürlükler tartışması başlıyor geleneksel İslam din hukukunun dışında ve işte daha sonrada İmparatorluğun yıkılmasından sonra kurulan Cumhuriyet rejimi yani Fransa'daki örnek esas alınıyor. Çünkü Mustafa Kemal'in Anadolu'da devleti kurarken hareket noktasının Fransız devrimi kaynaklı bir Cumhuriyet anlayışı olduğunu görüyoruz ki, bu hem bir ulus devleti getiriyor hem bir laik devleti getiriyor hemde bir üniter devleti getiriyor ki burada Fransız devlet modeliyle Türkiye Cumhuriyeti devlet modeli arasında çok ciddi bir yakınlık ve paralellik var ki bunu da günümüzdeki gelişmelerde çok rahat bir şekilde görüyoruz.

Şimdi bu tarihsel süreç içerisinde Türkiye, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra geçirdiği aşamalarda bir laik devlet modeline sahip oluyor Ama bu tarihsel süreç 20 yüzyılda iki dünya savaşından sonra Avrupa'yı geriye itip Amerika'nın öne çıkmasını sağladığında Amerika'nın yaklaşımının daha farklı olduğunu görüyoruz. Bugün Anglo Sakson ülkeler dediğimiz noktada İngiltere ve Amerika'nın ortak hareket ettiğini görüyoruz. Avrupa merkezli Batıya karşı ama İngiltere Avrupa'nın içerisindeki gelişmelerde Vatikan'a karşı ayrı bir kilise kurarak laik yapıya yönelmesine rağmen, Amerika'nın Avrupa'dan kaçan cemaatleri Amerika'da ilk eyaletleri kurması noktasında Amerika'nın daha devlet olarak kuruluşundan itibaren cemaatçi yapının devam ettiğini görüyoruz ki, bugün Amerika'ya gidip bakarsanız dünyanın bütün cemaatlerinin bütün tarikatlarının orada ciddi boyutlarda örgütlendiğini ve devlet desteğine sahip olduğunu görürsünüz. Aynı tablo Avrupa'da yoktur, yani tek Batı yoktur iki Batı vardır, Avrupa merkezli Batı ile Amerika Merkezli Batı farklıdır. Avrupa Merkezli Batı Fransız Devriminden gelen laik ve ulus devleti savunur ve bugün bakın Fransa kendi öncüsü olduğu Avrupa Birliği'nin anayasasına ulus devleti ve üniter yapısını kaybetme riskine girdiği noktada hayır dedi, ama Amerika öyle değildir. Amerika başta üniter devlet olarak kurulmamış, göçmenlerin ve Avrupa'dan dışlanan fanatik tarikatları yani proleter, evanjeliklerin prespiteryenlerin öncülüğünde Amerika Birliği kurulmuştur ve Amerika önce eyaletler daha sonra eyaletlerin bir araya gelmesinden oluşan bir kozmopolit federasyondur ki, işte o başkanlık sistemi ve federasyon sistemi eyalet sistemi gündeme getirilmiştir. Yani Amerika'ya baktığımız zaman evet İngiltere'yle bir ortaklıkları var, Anglo Sakson kültürü ama devlet yapıları çok farklıdır. Devlet yapıları farklı olduğu içindir ki o devlet yapısı içindeki farklılıkla beraberinde politikalarına yansımaktadır ve Ortadoğu'ya bakışlarında İngiltere'yle Amerika bugün Avrupa'ya ve dünya ülkelerinin karşı beraber hareket etmelerine rağmen İngiltere'nin daha laiklikten yana Amerika'nın ise daha laikliğe uzak kaldığını görüyoruz ki, işte bu Amerika'nın Orta Doğu'ya Sovyetler Birliği sonrasında ortaya çıkan dünyanın merkezindeki coğrafyası gibi boşluğun doldurulmasında Büyük Orta Doğu Projesini gündeme getirdiğini ve bununda Türkiye üzerinde bölgeye kaydırılma noktasında bir ılımlı İslam yaklaşımını yeni bir politika olarak bugün Türkiye'nin gündemine getirdiğini görüyoruz. İşte bu aşamada biz, Körfez Savaşı sonrasındaki

Irak macerasıyla karşı karşıya kaldık Irak macerasında da sonra Türkiye'nin başına ilk defa bir ılımlı İslami savunan Hükümet başa geldi.

Şimdi toparlarsak şuna gelmek istiyorum. Bu tarihsel süreçten bugün ne noktadayız. Bakın efendim bugün Cumhurbaşkanını seçmek noktasındayız ve bir genel seçime gidiyoruz. Şimdi karşımda eski arkadaşımız bir gazetenin başyazarı bugün iki Türkiye var diyor;

1-Geleneksel Türkiye yani laik ve Cumhuriyetçi Türkiye işte Kurtuluş savaşından gelen Türkiye
2-Son yıllarda Amerika'nın bu bölgeye gelmesinden sonra Amerikan destekle oluşturulmuş olan cemaatçi bir yapılanma bunu siyasi güç kazanması ve iktidara yönelmesi noktasında artık tek Türkiye yok iki Türkiye var.

Yine o arkadaşımızın bir başka yazısı; 1. Cumhuriyet'in sonu dikkatinizi çekerim 1. Cumhuriyet'in sonu ne demek ki biliyorsunuz, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 15 senedir biz hep 2. Cumhuriyet 1.Cumhuriyet tartışması yaptık. Bu 2. Cumhuriyeti bize kabul ettirmek isteyen tıpkı 1.Meşrutiyet 2.Meşrutiyet gibi, 2. Cumhuriyeti'nde ilerlemek olduğunu söylediler. Hep böyle Avrupa'ya gireceğiz Avrupa Birliği'ne gireceğiz Özgürlükçü bir Cumhuriyet'ten dendi, ama cemaatçi bir yapılanma çıktı sonunda, yerelci bir yapılanma çıktı. Sonunda etnik bir yapılanma çıktı, Türkiye'nin hem ulusal hem üniter hemde laik yapısını tehdit eden bir yapılanma çıktı ki, bunları kabul edebilmek mümkün değil. Şimdi efendim bakın gene son günlerde yayınlanan Radikal gazetesinde, bir arap gazetesinden çevirip, "AKP Din ve Devleti barıştıracak" mi bakın çok ilginç, bunu yazan bir arap yazarı AKP'li bugün iktidar partisinin Cumhurbaşkanı kendi içerisinden seçerse Din ve Devlet barışır mı ki bugün din ve devlet Türkiye'de karşıymış gibi gösteriliyor. Aslında öyle olmaması gerekir. Bakın bunu bir hukukçu olarak söylüyorum, Din ve Devletin karşı karşıya gelmemesi gerekir. Ama din ve devletin karşı karşıya gelmesi din ve devletin barışması dinin kendi devlet modelini kurması, devletin dini kontrol etmesi bunların hepsi birbirinden farklı şeylerdir. Bunların hepsi için dünyada çok değişik örnekler vardır. Mesela Polonya Anayasasına bakıp efendim, Polonya'da yarı din devleti olduğunu görürsünüz, aynı şey Yunan Anayasasında vardır, Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen öyle, İsrail'e bakın İsrail'de anayasa yoktur Kutsal Kitap esastır, Arap ülkelerine bakın Kur-an esastır. Şimdi gördüğümüz gibi demek ki her devletin kendine özgü farklı yapıları var. Ama biz ne Avrupa'nın içerisindeyiz, ne İslam Dünyasının ortasındayız, biz Avrupa'yla Asya'nın ortasında Hıristiyan Dünya ile Müslüman Dünya arasında yer alan bir jeopolitik konuma sahibiz ki, işte o bizim bugünkü yapılanmamızda çeşitli farklı yaklaşımları ortaya çıkarmaktadır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki sürecin inişli çıkışlı olması ve Türkiye'nin üyeliğinin giderek uzaması da çok ciddi boyutlarda. Türkiye'nin veya Avrupa'dan kaynaklanan nedenlere değil uluslararası alanında gelişmelerin dengelerin bu bölgeye yansması noktasında bize yansımalarıdır. Şimdi bakın elimde bir dergi var geçenlerde bir konferansta ben Atatürk modeliyle Türkiye'nin nasıl yoluna devam edebileceğini Orta Doğu'nun yeniden yapılanmasında bizim sahip olduğumuz Devlet yapısının bir örnek olup olamayacağı konusundaki tartışmayı yansıttığında salonun arkalarından ciddi tepkiler geldi. Dediler ki efendim Atatürk modeli yoktur olamaz bu iş bitmiştir, Türkiye Avrupa'nın dışında kaldı mı artık laiklik diye bir şeyi söz konusu edemezsiniz. Türkiye İslam coğrafyasının bir parçasıdır.

Büyük Orta Doğu Projesi Türkiye'yi mutlaka İslami bir yapılanmaya götürecektir. Orta Doğu'nun geleceği de İslam Dünyasının geleceği de tek bir devlet olacaktır. O da hilafetlik, hilafet rejimi bakın derginin ismi Köklü Değişim ve Raşiti Hilafet istiyorlar ki içinde İslam Anayasası Halife Rejimi Halife Devleti, Halifelğe yeniden dönüş şeklinde çok ciddi boyutlarda yaklaşımlar tabi bu. Amerika'nın İslam dedikleri, ılımlı İslam yaklaşımının çok daha ötesinde, eğer Türkiye Avrupa'dan koparsa ve şuan ki sahip olduğumuz laik devlet modeline dayalı anayasal modelimizi biz bir belirli noktada geri de bırakırsak, karşı karşıya kaldığımız bir iki alternatif var. Ya hilafet rejimi, halifelik rejimi ki şimdiden adaylar var, biliyorsunuz son zamanlarda Osmanlı Hanedanı ile ilgili çok ciddi gelişmeler var. Hatta bir arkadaşımız efendim üniversite hocalığını bıraktı Topkapı Müzesine Müdür oldu. Yeni Osmanlı vizyonu çerçevesinde kitaplar yazıyor ve medyada sürekli olarak Osmanlıya geri dönüş sürecinde bir Osmanlı imajı yaratmak istiyor. Nereden bakarsanız bakın yeni bir dönem var Türkiye bu yeni dönemde bir yerlere doğru çekilmek isteniyor Şimdi bu yeni dönemde Türkiye üzerinde etkin

olan güç merkezi hangisi olacak, Avrupa mı olacak Amerika mı olacak İsrail mi olacak İstanbul mu olacak Ankara mı olacak. Ben şimdi Ankara merkezli olaya bakıyorum Çünkü İstanbul'a Ankara'nın bakış açıları çok farklıdır. İstanbul tamamen sermaye açısından bakmaktadır Ankara ise tamamen Devlet ve Misak-ı Milli Kuvay'i Milliye'nin getirmiş olduğu ve bugünkü anayasamızda var olan devlet modeliyle bakmaktadır. Şimdi baktığımız noktada evet Avrupa Birliği sürecinin uzadığını görüyoruz ve giderek Türkiye ile Avrupa'nın arası açılıyor. Evet Amerika'nın Büyük Orta Doğu Projesinin bölgeye savaş getirdiğini görüyoruz ve yavaş yavaş Türkiye'yi ve Suriye'yi İran'a karşı savaş sürecine götürürken Türkiye'deki İslami yapısında artık 4,5-5 yıllık bir iktidardan sonra Cumhurbaşkanlığı'na ele geçirecek yeniden seçimle iktidara gelecek ama tek hedef var Anayasayı değiştirerek ki yeni dönemde eğer İlimli İslam'ın Partisi yeniden seçimi kazanırsa Anayasa değişecek laiklik girişiminde ılımlı İslam'a kayacağız. Başkanlık sistemi Cumhurbaşkanı olursa sayın genel başkan Anayasayı değiştirecek çoğunluğa sahip olmak için çalışacak o çoğunluğu elde ederse Anayasa değişecek ve Cumhurbaşkanlığı başkanlık sistemine dönüşecek ve işte 90 yaşındaki eski darbe liderine söyletiyorlar, eyalet sistemini gündeme getirecekler ve işte beraberinde bir federasyon bölgesel federasyon ama İslami nitelikli bir bölgesel federasyonun gündeme geldiğini ve böyle bir federasyona Orta Doğu'daki büyük devletlerin parçalanarak eyaletler halinde bağlanması ve Konya merkezli bir halife rejiminin ortaya çıkarılması gündeme getiriliyor. İşte halifelik biliyorsunuz Osmanlı hanedanının elinde idi, ya yeniden hanedana verilmesi yada bir halifelik rejiminin yeniden ihsas edilmesi düşünülüyor.

Şimdi değerli arkadaşlar toparlarsak geldiğimiz noktada Türkiye'nin bugünkü yapısıyla yoluna devam etmesinde ne Avrupa merkezli ne Amerikan merkezli ne Orta Doğu merkezli önünün çok açık olmadığını görüyoruz. O zaman Türkiye ne yapacak, işte tam bu noktadayız ve Cumhurbaşkanlığı seçimi genel seçimleri etkileyecek genel seçimlerin sonucu da Türkiye'nin geleceğini etkileyecektir. Normal seçimler değil, tamamen Laiklikle İlimli İslam arasında tamamen Büyük Orta Doğu Projesiyle Atatürk'ün devlet modeli arasında tamamen küreselleşme süreciyle bölgeselleşme sürecinin tam ortasındayız. Cumhurbaşkanlığı seçimi genel seçimler Türkiye'nin yeni iktidarını belirleyeceği içindir ki şuan Türkiye'de normal seçimler normal partiler arası bir rekabet değil tamamen bu modeller ve bu projeler arasında çekişme vardır. Türkiye'nin önünde bölgenin önünde projeler vardır ve bu projeler doğrultusunda bu projelere angaje olanlar bu projeler doğrultusunda Türkiye'yi bir yerlere çekmek istemektedirler. Bu projelerin tamamı Türkiye'nin şuan sahip olduğu anayasal devlet modeliyle barışık değildir. Ya etnik federasyon ya dinsel yapılanma ya bölgesel yapılanmada Amerika yada İsrail merkezli bir bölgesel sürece doğru Türkiye'yi sürüklemek istiyorlar ki işte bu aşamada Türkiye'nin giderek laiklik rejimini kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldığını görüyoruz. Demokrasi giderek kitlelerde tavan kazandığı noktada mevcut yapıdaki ekonomik politikaların giderek halkın orta tabakalarını düşürmesi, halktaki yoksulluğun giderek artması, işsizliğin artması, Türkiye'de ekonomik olarak kuruluşların ekonomik kuruluşların yabancıların eline geçmesi çok uluslu tekellerin eline geçmesi noktasında. Evet mevcut Cumhuriyet rejiminin halk kitlelerinin beklentilerini karşılayamadığı bu aşamada orta tabakalar çöktüğü içindir ki halk kitlelerinin çok hızlı bir şekilde İslami ve dini yapılanmaya doğru kaydığını görüyoruz. Sonuç eğer bugün iktidar partisinin kazanmış olduğu belediyeler halk kitlelerine ekmek ve yiyecek dağıtmasalar bu rejim yürümez, demek ki belediyeler şu aşamada toplumsal patlamayı önlemek için kullanılmaktadır. Çünkü gerçekten bugünkü yapılanma halkın ihtiyaçlarını karşılamamakta ve 75 milyonluk bir nüfusa sahip olan bugünkü siyasal yapıyı bugünkü iktidar yönetimi sürdürmemektedir. Gelecekte mutlaka yeni bir yapılanma olacaktır ama bunun ne olacağı belli değildir. Tam bu aşamada iki Türkiye'ye kaydık Halk kitleleri konumunu kaybettiği için cemaatleşme ve varoşlarda hızlı bir şekilde dinci belediyelerin kontrolü altına girmiştir. Bakın ilk defa Cumhuriyet tarihinde bir belediye başkanı üç defa Ankara'da başkentte seçim kazandı, gelecek seçimlerde de o kazanacak. Eğer bu böyle devam ederse hatta oğlunu hazırlıyor Çankaya Belediye başkanlığına bir aileden devam edecek hanedan yönetimini Cumhuriyetin Başkenti Ankara'da sürdürecektir bir yapılanmanın gündeme geldiği görüyoruz ki bu tesadüfen değildir, bu tamamen işte mevcut yapının değişmesi ve bu çöken kitlelerin hızlı bir şekilde kendi geleceğini dine yönlendirdiği noktada

Türkiye'nin Cumhuriyeti'nin laiklik rejiminin tehdit altına girdiğini görüyoruz. Evet ben birinci aşamada bilmiyorum hocam süremi geçtim mi konuşmamı burada tamamlıyorum. İkinci aşamada sorularınızla beraber diğer konulara anlatmaya çalışacağım teşekkür ederim

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Evet Sayın Çeçen'e teşekkür ediyoruz Şimdi sözü Prof. Köken Köken'e bırakıyoruz buyurun Sayın Köken

Prof. Dr. Levent Köker: Evet çok teşekkür ederim Hocam Sayın Rektörüm Sayın Dekanım Çok kıymetli Hocalarım Sayın Meslektaşlarım Sevgili Öğrenciler, ben isterseniz biraz laiklikten bahsedeyim yani laiklik nedir ne değildir hangi boyutlarda sorun olarak algılanıyor ve Türkiye'nin spesifik olarak laiklikle ilgili yaşıyor gibi görüldüğü sorunlar hangi alanlarda özellikle çözülmesi gereken sorunlar olarak karşımıza çıkıyor. Bu sorunları acaba sadece Türkiye mi yaşıyor, yoksa Türkiye gibi başka gelişmiş ya da az gelişmiş gelişmekte olan adına ne dersiniz, başka dünya toplumlarında da din temelli politik taleplerin yarattığı bir takım siyasal sorunlar bir takım çözülmesi gereken meseleler var mı. Şöyle bir kurgu yapsak nasıl olur. Biz Türkiye'de laiklik dediğimizde çok basmakalıp şeyi anlamaktayız. Bunu böyle anlamaya devam ediyoruz. Bu tabii önemli bir boyut ama laikliğin tamamı bundan ibaret değil. Biz din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması deyip düşünüyoruz ve bu ayrılmanın özel olarak gerekçesini de dini inancın bir bireysel vicdan meselesi olduğunu bir kamusal mesele olmadığını söylemek istiyoruz ve bunun yerleşmesi ile birlikte de dinsel inancın bireysel bir tercih meselesi olarak kabul edilmesiyle beraber de insan aklının özgürleşeceğini dolayısıyla toplumunda laiklik ilkesi çerçevesinde bu ayrım neticesinde daha özgür bir toplum olacağını öngörüyoruz. Aslında aydınlanma felsefesine Fransız İhtilali üzerinden yaygınlaştırdığı modele ilişkin olarak Kemalist Cumhuriyetin yapmaya çalıştığı üç aşığı beş yukarı genel ifadeler içinde böyle bir hedef olarak görülebilir. Bu çerçevede baktığımızda, laikliğe böyle bir boyutla başladığımızda laiklik aslında üç alanda kendisini gösteriyor. Bir alan şu, hukuk düzeniyle ilgili bir kavram oluyor. Laiklik hukuk düzeniyle ilgili bir kavram olarak laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını yeniden ifade edersek, hukuk düzeninde insanların dini inanç mensubiyetine göre farklı hukuka tabi olmaması yani çok özet olarak hukuk alanında eşitlik anlamına geliyor. Herkesin inancı ne olursa olsun hukuk önünde hukukun hangi alanları varsa o alanda aynı hukuka tabi olması. Tek hukuk olması çok hukuklu bir düzenin olmaması. İşte bu tanzimattan itibaren başlayıp gelen ama Cumhuriyet'le beraber radikal darbeyi yiyip tek hukuklu düzene geçtiğimiz zaman burada çok büyük bir sorun yok. Yani Fransızlarda buna zaten "laisite" kavramıyla atıfta bulunuyorlar ki aslında laiklik deyince biz böyle bir hukuk düzenini anlayabiliriz. Burada laikliğin yarattığı bazı sorunlar var günümüz dünyasında ama onlarda aslında Türkiye'nin de içinde bulunduğu sorunlar yumağının pekte açıklayıcısı değil

İkinci konu daha önemli, insanların dini inançlarıyla devlet örgütlenmesi arasında bir ilişki öngörüyor Laiklik sadece bu hukuk önünde eşitlik ötesinde bir şey bu dinin devlet işlerine karışmaması yani din ve devletin birbirinden ayrılması gerekiyor. Bunun Batıdaki ismi Kilise Örgütüyle Devlet Örgütünün birbirinden ayrılması aradaki bağların kopartılması 1789 Fransız Devrimi Laisite diye bir hukuk düzeni olarak öngörüp getirmekte bir önemli sıçrama noktası olmuşken Kilise ile Devleti birbirinden ayırmak için biz 1905'i bekledik. Fransa'da buna karşılık başka birçok ileri demokratik memlekette mesela İngiltere'de mesela Kuzey Avrupa memleketlerinde din ve devlet örgütlenmesi yani Kilise ve Devlet'e tabi toplumlar Hıristiyan olduğu için Kilise ve Devlet örgütlenmesi birbirinden ayrılmadı. Gerek İsveç'te olsun gerek İngiltere'de olsun bir resmi devlet kilisesi var, devlet başkanı bu kilisenin de başı dolayısıyla böyle bir ayrışma oralarda olmadı. Ama o ülkelerde de Laisite'nin hukuk ayağı gerçekleşti. Yani hukuk önünde eşitlik insanların dinsel inançlarına göre farklı hukuklara tabi olmaması olgusu gerçekleşmiş oldu. Şimdi Türkiye'de ise Cumhuriyetin pratiği içinde biz şunu yaşadık ve yaşamaktayız. İslam dininin özelliğinden bahsedilerek yani İslam dininin dünyayla kurduğu bir ilişkinin özel niteliğinden bahsedilerek, yani İslam dini Hıristiyanlıktan farklıdır, Hıristiyanlık aslında uhrevi hayatı düzenlemeye daha meraklıdır, dünyevi hayatı çok düzenlememiştir. O yüzden orada din ve dünyayı ayırmak din ve devlet işlerini ayırmak, kiliseyle devleti ayırmak daha kolay olabilirken, İslamiyetin kapsamlı bir dünya düzeni öngörmüş olmasından ötürü

davranış kuralı getiren bir sistem olmasından ötürü, bir hukuk düzeni getiriyor olmasından ötürü, bu ayrımı Müslüman bir toplumda gerçekleştirmek için devlet kudretini devreye sokarak dini devletin denetimi altına almak lazım yolunda bir görüş yerleşmiştir. Mesela bu görüşün ilk ipuçlarından bir tanesini biz Gazi Mustafa Kemal'in bazı konuşmalarından çıkarabiliyoruz. Mesela bir tanesi herkes diyor Dinini ve Diyaneti öğrenme mecburiyetindedir, ama bunu öğreneceği yer mekteptir diyor. Yani Medrese de içine hurafelerin katıştırıldığı bir takım Hoca takımının dizinin dibinde öyle işte tarikatlarda, tekkelerde falan dininizi öğreneceğinize adam gibi gelin mektepte öğrenin, yani devlet size doğru dini öğretsin. Yani doğru din yorumunu ve akılcı din yorumunu aydın din adamı diye tırnak içine alarak söyleyeyim Böyle de bir yaklaşımı var

Şimdi bu problemlili bir mesele yani devletin dinsel alanı kontrol etme iddiasında olması problemlili bir mesele. Çünkü bu problem şu, dinsel inanç bakımından bütün bir toplumu siz çoğunluk itibarıyla Müslüman kabul etseniz bile herkesin Müslümanlığı anlama ve yaşama biçimi birbirinin aynısı değil. Dolayısıyla yekpare bir devlet yorumunu siz belli bir devlet örgütü aracılığıyla insanlara bu şekilde aktardığınız zaman burada sorun çıkıyor. Dolayısıyla oradan dini cemaatler aracılığıyla bugün tarikatlar diyelim daha açık olarak tarikatlar aracılığıyla ve tabii Türkiye'nin nüfusu artıyor. Toplum yapısı karmaşıklaşıyor, başta şehirleşmenin başka meseleleri var ve bu sorun bir önemli siyasal sorun haline geliyor. Bir önemli noktası daha var bu meselenin, yani devletin dinle ilgilenmesinin dinle iç içe olmasının yarattığı bir başka sorunda var. Devlet yönetimini eline geçiren siyasiler siyasi amaçlarında dini istismar ediyorlar. Bu da devlet dinin içinde olduğu için olacak olan bir şey, çünkü hukuk alanında tek hukukluluk din devlet ilişkileri alanında devletin dini kontrol etmesi, buralarda sorunlarımız var ama bir başka sorun devleti yönetmek için demokratik olarak seçime girmek isteyen siyasilerin siyaset alanında dini duyguları istismar etmesi bundan da şikayet ediliyor. Bu sorunun bu üç alanına yani hukuk, devlet, siyaset alanlarına bölüştürebileceğimiz Türkiye'ye özgü laiklik pratiği ile ilgili. Bu sorunların aslında düşünülmesini biz şöyle gerçekleştirebiliriz diye bir öneri de bulunacağım. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren aslında kendisinde önce başlamış olan reform süreciyle birlikte işte Anıl Hocamızın söylediği üzere bir modern devlet olma yoluna girmiş olan bir devlettir ve aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin nihai hedefi bir modern devlet olma. Modern devletin özelliğini de ben isterseniz sosyal teorinin iki kavramına atıfta bulunarak izah etmeye çalışıyorum Bunlardan birincisi cemaat diye Türkçe'de karşılayabileceğimiz veya topluluk diye karşılayabileceğimiz, işte Fransızların communauté dedikleri, Almanların daha çok Alman Sosyolojisinde gemeinschaft geliştirdiği bir kavram olarak gemeinschaft, bu gemeinschaft kavramında insanlar arasındaki ilişkiler doğrudan yüz yüze veya firmoldiyar diyebileceğimiz böyle insanın doğuştan getirdiği mesela akrabalık gibi veya bizim konumuzu daha yakından ilgilendirdiği için bir inanca mensup olma üzerinden kurulan ilişkiler buna karşılık diğer insanlar arasında beraberlik biçimi tanımlayan diğer kavram ise İngilizlerin society dediğimiz gesellschaft kavramıdır ki burada insanlar arasındaki ilişkiler hukuk öğrencileri burada ağırlıklı olduğu için bunu biraz uzatmama izin veriniz, buradaki ilişkiler ise akrabalığa dayanmaz, dini inanca dayanmaz, yüz yüze ilişkiye dayanmaz. Neye dayanır, hepimize çok iyi belletildiği gibi öğrenci arkadaşlara hitaben bunu söylüyorum tabii ki objektif nesnel kişilik dışı kurallar üzerinden olur. Şimdi devlet bir gemeinschaft mı yaptırdı yoksa bir gesellschaft mıdır.

Tarihte biz üç tane devlet tipi görüyoruz Ben azından öyle bir ayırma yapabiliyorum kendi kafamda. Bunlardan bir tanesi antik çağın site devletinin kent devletinin yapısı gemeinschaft özellikleri ağır basan yeni site devletinde Atina sitesinde Roma'da falan ağır basan yapı özellikleri bir cemaat. Çünkü site yurttaşları her şeyden önce aynı dine inanan bir akrabalar topluluğu, aralarında kan bağı var. Buna karşılık bir diğer devlet imparatorluk ise aslında bir kişinin mutlak yetki emretme yetkisini eline aldığı bir durum bu, imparatorluk Roma'da biraz özel bir isim alıyor ama aslında bir hanedanlık olarak karşımıza çıkıyor. İçinde de muhtelif gemeinschaft çeşitli akrabalık ve dini inanç gruplarının birbirlerine hatta dokunmadan bile yaşayabileceklerine izin veren çok etnik gruplu çok dini gruplu bir yapıyı anlatıyor bize imparatorluk. Şimdi modern devlete geldiğimizde modern devlette böyle bir

gemeinschaft düzeni yok. Modern devlet aslında kendisi hukuk devleti diyoruz modern devlete modern devlet bir gesellchaft yani modern devlette devlet düzeyinde ilişki kurduğunuz zaman insanlar arasındaki ilişkiler objektif kişilik dışı kurallar aracılığıyla yalnız bunun bir problemi var Modern devletin bir önemli problemi var. Bu problemi henüz modern devlet çözmüş değil. Zaten çözdüğü zamanda modern devletin en önemli niteliklerinden birisi olan ulus devlet olma niteliğinin de ne duruma geleceğini bilemiyoruz yani ulus devletinin bugün bir dönüşüm geçirdiğinin bahsedilmesinin de asıl sebeplerinden bir tanesi buradadır Çünkü modern devlet aslında insanlar arasındaki ilişkileri gesellschaft kavramının bize anlattığı gibi hukuk aracılığıyla kuruyor olmasına rağmen hukukun dayandığı bir zemin olması lazım yani hukukun insandan kaynaklanan insan rızasından kaynaklanan bir normatif çerçeve olduğunu biliyoruz biz. Çünkü modern devletin hukuk düzeni ilahi kaynaktan inmiyor, toplumdan çıkıyor.

Şimdi toplumla devlet bu şekilde ayrılmış olduğu için devletin hukuk kurallarının toplumdan kaynaklandığını düşündüğümüz zaman toplumu acaba biz nasıl tanımlıyoruz. İşte burada ben mutasavver düşünceyi aktarmak istiyorum ama Türkçe'ye hayali diye çevirdiler. Imagine community kavramıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu kitap çok değerli bir İngiliz bilginin David Anderson'un bir kitabı tercüme de edildi. Hayali diye çevirdiler ama imagine community yani tasavvur edilmiş bir gemeinschaft unsuru yada tasarlanmış yani bir ulus insan unsurunun devletin modern devletin insan unsurunu bir gemeinschaft olarak tasavvur etmek zorundasınız ki ancak o gemeinschaft' tan gesellschaft'ı belirleyen yani modern devletin hukuk düzenini belirleyen kurallar türesin ve oraya dayansın. Şimdi bu önemli bir problem, çünkü modern devletin hukuk düzeninde bir problemimiz yok o problemi başka bir düzeyde ayrıca konuşabilirim. Ama modern devletin hukuk düzeninin içinden çıktığı kendi ayaklarını bastığı toplum tasavvur edildiği üzere veya tasarlandığı üzere yani imajanosyonda yaratıldığı üzere veya politik ideolojide ortaya konulduğu üzere homojen değil. Aslında çok heterojen bir yapıya sahip olan insan kitlesinden bahsediyorsunuz. Fakat bunu tırnak içinde ulus adı altında yeniden tanımlamak istiyorsunuz ve ulus ve birlik yani ulus aslında homojenliği öne çıkaran bir kavram heterojenliği öne çıkaran bir kavram değil. Şimdi Türkiye'ye dönecek olursam biraz burada provakatif şeyler söyleyeceğim. Türkiye'nin tarihinde bu ulus tanımıyla ilgili yeni bir problem var. Bu problem 1920'yle 1930 arasındaki problem, 1920'yle 1930 arasındaki problem bugün çözülmüş değildir. 1920'yle 1930 arasındaki problem süreç içinde devam etti, 1950'deki çok partili siyasi hayata geçişten sonrada bu devam ediş arttı ve bugün biz dünyada da örneklerini gördüğümüz cemaat farklılıklarının dini farklılıkların siyasi ifadesinden kaynaklanan ekonomik-politik sorunlarla karşı karşıyayız.

Şimdi izin verirseniz iki uzun çokta uzun değil paragraf okuyum.

"Efendiler meselenin bir daha tekerrür etmemesi ricasıyla bir iki noktaya arz etmek isterim. Gazi Mustafa Kemal 1920 TBMM burada maksut olan ve meclis-i alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep kanasız ve islamiyedir, samimi bir mecmuadır."

Genç arkadaşlara biraz tercüme edeyim, hepsi İslam unsurlarıdır diyor, yani hepsini birleştiren İslamiyet'tir. Binaenaleyh bu heyet-i aliyenin temsil ettiği hukukunu hayatını şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğiniz emeller yalnız bir unsur İslamiye'ye ait değildir. Sadece bir İslam unsurunun sadece Türklerin sadece Lazların bağımsızlığını istiklalini veya şerefini korumak için burada mücadele ermiyoruz, hepsi için yapıyoruz.

Devam;

"...hep kabul ettiğimiz esaslardan biriside ve belki birincisi olan hudut meselesi tayin ve tespit edilirken -burada Misak-i Milli'den bahsediliyor- hudud-u millimiz İskenderun'un cenubundan geçer güneyinden geçer şarka doğru uzanarak Musul'u Süleymaniye'yi Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudud-u Millimiz budur dedik, bizim milli sınırlarımız budur dedik. Fakat Kerkük'ün kuzeyinde Türk olduğu gibi Kürt'te vardır, -diyor, devamı- biz onları tehdit etmedik, ayırmadık neden Çünkü muhtelif anası İslamiyeden mürekkep bir heyet bu" 1920 hakimiyet bilakaydüşart milletindir diye duvarda yazan, 1920 meclisinde çok sarıklı hoca var sarıklı bağımsızlık mücadelesine katılan, oradaki milliye kelimesini Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam partisinin İslamı ifade eder, yani İslami anlamı var orada. Şimdi 1930-31 tarihinde Atatürk tarafından

bizzat kaleme alınmış olan Medeni Bilgiler yani Yurttaşlık Bilgisi ders kitabındaki Millet tanımında din unsuru ile ilgili söze bakalım.

Din Birliğinin de bir Millet teşkilinde müessir olduğunu söyleyenler vardır Fakat bizim gözümüz önündeki Türk Milleti tablosunda bunun aksini kabul etmekteyiz Türkler İslam dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sonra bu din ne Arapların ne de aynı dinde bulunan Acemlerin yani İranlıların ne de vs.nin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine tesir etmedi. Bilakis Türk Milletinin milli bağlarını gevşetti, milli hislerini, milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi, dikkatinizi çekerim, çünkü Muhammed'in kurduğu dinin gayesi bütün Milliyetlerin fevkine şamil bir ümmet siyaseti, Türk Milletinin içinde İslamiyet unsuruna artık yer yoktur, geçelim devam edelim İsmet Paşa'ya gelelim. Vazifemiz bu vatan içinde bulunanları behamal Türk yapmak Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasını kesip atacağız. Yani buradaki ispat her halde kelime manasıyla kullanılmamış. Ama Türk Milletinin yani Türkiye'nin Cumhuriyetinin kendi çağdaş hukuk düzenini geliştirirken dayanacağı insan unsurunun tanımında 10 yıl içinde dinle ilgili olarak bir büyük kayma var. Bir büyük bir yerden başka yere geçiş var. Yani 10 yıl önce İslamiyet, Türk Milletini tanımlayan daha doğrusu Türk Milletini değil yeni Devletin İslam İnsan unsurunu tanımlamaya dönük bir kavram olarak kullanılırken, 1930'lardaki tanımda dinin dışlandığını görüyorsunuz. Şimdi din dışlanınca yerine bir şey gelmesi lazım. Yerine gelen şeyde Ulusçuluk yani Milliyetçilik.

1930'lardan itibaren Türk Milliyetçiliği burada başka örnekler var Vaktinizi almayım buraya kadar yani dinin yerine nasıl Milliyetçiliğin geçtiğini ama bir tane çarpıcı olarak okuyabilirim şöyle mealen söyleyeyim,

"Muhammed'in dini bize uygun değil Biz artık Ulusçuluk dinine mensubuz veya Kemalizm dininin hiç şaşmayan ve de değişmeyen olumlu ve coşkun tafkanı" diye ifadeler kullanılıyor. Yani 1930'ların 40'ların Türkiye'sinde demin sözünü ettiğim bu gemeinschaft oluşturulmasıyla ilgili meseleyi çözmek üzere bir ulus tanımı yapmak üzere geliştirilen kavramın içinde din açıkça dışlanmış olan ve yerine Ulusçulukla bunu ikame etmeye yönelmiş bir şey.

Şimdi son iki nokta Marx diyor ki, *"dini eleştirmek aslında dünyayı eleştirmek, dinsel eleştirinin ön şartı dünyevi eleştiri yapmak, dini atıp onun yerine başka bir inanç sistemini önermek aslında dini eleştirmek değildir, dini atıp onun yerine başka bir inanç getirmektir."* Lutter örneğini de hocam verdi bitiriyorum, Lutter ibadet bağının üstesinden gelmiştir. Çünkü otoriteye iman etmeyi kaldırıp kişinin kendi içinde ayrı bir otorite odağı yaratmıştır. Yani ayrı bir iman yaratmıştır. Kiliseye artık itaat etmiyorsunuz, inanan kimse olarak kendi içinizdeki imana boyun eğiyorsunuz. Bu insanı özgürleştirmek midir yoksa insanı kendi kendisine yeniden ve üstelik kendi içinden tutsak eden başka bir din getirmek midir.

Son iki cümle Türkiye aslında bugün yaşadığımız sorunların tohumlarını 1920'lerdeki 1930'lardaki pratiğinde atmış bulunuyor. Bunu ben söyleyince yanlış anlaşılıyor. Öyle yapılmıyorsa mıydı, böyle bir şey demiyorum. Çünkü böyle bir şey diyemem, bu saçmalık olur. Akademisyen olarak kimliğimize de yakışmaz Çünkü bilimle uğraşmak her şeyden önce sosyal bilimlerde özellikle tarihiyle uğraşmak demektir. Tarih öyle olmuşsa öyle olmuştur ama bugün yaşanan sorun şöyle çözülebilir. Şöyle düşünmemiz gerekir diye ben öyle bir akıl yürütme yapıyorum. Dini farklılıkların politik ifadesi Türkiye'ye özgü bir mesele değildir. Bugün Türkiye'de böyle bir mesele var. Ama bu sadece Türkiye'de olan bir mesele değil İngiltere'de de bu mesele var Almanya'da da bu mesele var Fransa'da da bu mesele var. Bu oturmamış bir gemeinschaft üzerine ulus devlette bu şekilde en otoriter biçimiyle ve demokrasiyi de hırpalayacak şekilde ısrar ederek çözülebilir bir sorun gibi gelmiyor teşekkür ederim.

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Evet Sayın Köker'e de teşekkür ediyoruz. Her iki konuşmacımızı dinlediniz Laikliğin tarihi hukuki ve siyasi ve özellikle ikinci konuşmacımız siyaset sosyolojisi açısından yapmış olduğu tespitler ve saptamaların ışığında elbette sizin zihninizde sorular belirdi ve bu soruları ister sözlü olarak ister yazılı olarak bize belirtirseniz, her iki konuşmacımız bunlara yanıt vermeye çalışacaklardır.

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Ben beş dakika değerli meslektaşımın konuşması ile ilgili bilim adamı olarak Sayın Köker'in teşhislerine katılıyorum. Bir bilim adamı tabii ki gözlemleyecek

değerlendirme yapacak açıklayacak ama şimdi kendisi bir kamu hukukçusu yarın aday olsa bir milletvekili olsa ve devletin başına gelse bir de devlet yönetimi diye bir olgu var. Şimdi bizim bugünkü panelimizin başlığı Devlet yönetimi ve Laiklik biz burada sadece bilim adamı gözlemi olarak hareket edersek, efendim uluslar hayali cemaatlerdir tamam, peki ulus devlet diye bir olgu var, Avrupa'da çıkmış yani buna bakıyoruz. Fransız Devrimi sonrasında işte 1830, 1848 ihtilalleriyle beraber Avrupa'da bir geçiş süreci gündeme getiriyor ve Avrupa Devlet modeli ortaya çıkıyor. Birinci Dünya Savaşı sonucunda İmparatorluklar yıkılıyor ve ulus devletleri modeli bu bölgeye doğru kayıyor. Şimdi ben Sayın Köker'in düşüncelerini biliyorum. Ama tabii ben bilim adamı gözlemiyle sadece durumu tespit etmenin yeterli olmayacağını, ülkemizin ve devletin geleceğini de düşünmek durumunda olduğumuzu, eğer biz kendi geleceğimiz için çözüm üretmezsek bize bu bölgenin geleceği için çözüm üretenlerin kendi çözümlerini bize dayatacağını, siyasette hiçbir zaman boşluk olmayacağını, eğer biz çözümsüz kalırsak ki dediğine katılıyorum son cümleleri hakikaten burada bir çözümsüzlük var ve bu mesele pek o kadar kolay halledilemez diye görünüyor diyor.

Şimdi evet halledilemez bir meseleyle karşı karşıyayız. Ama çok kısa zamanda biz çözüm üretebilirsek dağılmadan çözümlenmeden yolumuza devam edebiliriz. Şimdi bugünkü mesele aslında yeni bir mesele değil İmparatorluk dağıldıktan sonra böyle bir coğrafya ortaya çıkmış ve bu coğrafya da devlet kurma olayı var. Aşama aşama gidersek şimdi imparatorluk dağılmasaydı Kurtuluş Savaşı yapılmayacaktı, Türkiye Cumhuriyeti kurulmayacaktı. İmparatorluk bu coğrafya da bir büyük devlet ulus devleti değil, kozmopolit bir yapı, büyük devlet, yani Osmanlı ismi de sonradan geçiyor İmparatorluğun başına. Aslında Devlet-i Aliye yani dünyanın merkezinde Asya Avrupa arasındaki yolları kontrol eden dünyanın merkezinde otorite boşluğunu dolduran bir büyük devlet Osmanlı. Selçuklu buna çalışıyor yapamıyor yıkılıyor, ama Osmanlı İstanbul'u alıp Balkanları da kontrol etmeye başladığı zaman bu coğrafya da ayakta kalıyor. Şimdi Atatürk devleti kurarken bütün bunlardan haberdar asker olduğu için jeopolitiği iyi biliyor ve bu bölgenin geleceği içinde mutlaka bir projenin gerçekleşmesi gerekiyor. 1918'de Mondros imzalandığında ve Osmanlı devleti teslim olmuş yok bir şey artık, ama Anadolu halkı teslim olmamış Osmanlı zamanında Osmanlı'nın ana ülkesi Balkanlar elden gidince gidince ana ülkeyi kayıp etmiş ana ülke elden gidince oradan göç edenler Anadolu'ya gelip yerleşmişler ki, Türkiye'de de Bosna olaylarından sonra Boşnaklar ki Bosna olaylarından sonra bu Boşnaklar kaçıp geldiler Bosna'dan ve İstanbul merkezli çalışmaya başladılar. Din kavgası Bosna'dan buraya geldi. Eski Osmanlı eyaleti ve o rüzgar Refah Partisini iktidara getirdi, Bosna olayı olmasaydı Refah gelmezdi, bakın böyle bir coğrafyanın içerisindeyiz.

Şimdi meseleyi sadece din sosyolojisi açısından bakarsak siyaset sosyolojisi açısından bakarsak çözüm üretmiyoruz, ama her devlet modeli bir çözümdür ki o çözüm neyi karşılayacaktır. Osmanlı yıkıldıktan sonra ortaya çıkan bu otorite boşluğu alanındaki şark meselesini çözeceğiz, çözemedik bu mesele çözülemedi. Bu meselenin çözümü için İngilizlerin bir projesi vardı. İstanbul'u işgal edip büyük dördü konferans oluşturmak, bunu 1915'te Çanakkale'den geri döndükleri için yapamadılar. Araya 1917'de Rus Devrimi girince Anadolu halkının direnişe yöneldi ki, işte Cumhuriyeti biz böyle kazandık. Şimdi ben Sayın Köker'in görüşlerine bir yönüyle katılıyorum. Bakın Ne Mutlu Türk'üm Diyene başlığıyla yayınlanan bir doktora tezinde bu konuda çalışan genç bir arkadaşımız ulus devleti geçişi, İslam toplumunda ulusal yapıya geçişi üç aşamalı olarak ortaya koyuyor. Birinci aşama Anadolu'da Kurtuluş Savaşını veren halk Türk milleti değil İslam ümmeti, çünkü işgal edenler Hristiyan ülkeleri oldular. Hristiyan ülkelerinin orduları işgal ettiği içindir ki İslam ümmeti direniyor. Anadolu'daki direniş işte bu noktada dini cemaatlerin kontrolünde ve dağınık gidiyor toparlanamıyor. İşte Mustafa Kemal'in devreye girmesi Samsun'a çıkmadan İstanbul'da Osmanlı'nın genel Kurmayıyla Teşkilat-ı Mahsusayla İttihat Terakkiyle çalışmalar yaparak Samsun'a çıkmasının sebebi kendiliğinden halkın direnişini kontrol edilmesi gerekiyor. Kontrol edilmezse iş gidiyor Cemaatler dağıtıyorlar Bir de emperyalist orduları işgal etmişler eyaletlere bölüyorlar. Sevr haritasını gerçekleştirecekler.

Şimdi Anadolu'da İmparatorluktan ulus devlete geçiş üç aşamalı. Birinci aşamada, İslam adına verilen din savaşı var, ikinci aşamada Cumhuriyet ilan ediliyor ve kimlik Cumhuriyetçi kimliğine dönüşüyor. 1923 ve 1930, demek ki 1918-1923 arası İslam kimliği var 1923 ile 1930 arasında cumhuriyetçi kimliği var. Sayın Köker onu ifade etmedi. 1930'dan sonra bir ulus devleti geçiş olayı var İşte Mustafa Kemal devleti kurduktan sonra 1930'lu yıllarda Çankaya'ya çekiliyor ve kütüphanesinde okumaya başlıyor. Anadolu'daki uzmanlarla yurtdışından gelen uzmanlarla görüşülüyor ve bir devlet modeli geliştiriliyor, bu model sonucunda işte laiklik 1937 yılında Atatürk ölmeden bir yıl önce Anayasaya giriyor. O dönemde 6 ilke belirleniyor, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu kuruluyor, Türk Ocakları kapatılıyor Halkevleri kuruluyor. Kurulan devlet Türk ismini taşıyor, milli devlet ama içe karşı milliyetçilik yapmayacak. Çünkü Türk Ocaklığı olursa arkadan Kürt Ocakları geliyor Kürt Ocakları kurulmasın diye Atatürk Türk Ocaklarını kapatıp Halkevlerine geçip işe içte entegrasyon Misak-ı Milli sınırlarında arıyor. Şimdi birkaç tarihi gerçeği vurgulayım, sözümü tamamlayacağım. Misak-ı Milli kararına bakarsanız Türk adı yoktur Müslüman adı var, Müslüman kitlenin çoğunlukta olduğu bölgede bir milli sınır, Müslüman yapıdan bir millet yaratma çabası var ama hangi millet olacak. Şimdi önümüzdeki günlerde benim Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti diye kalınca bir kitabım çıkacak Bütün bu sorunları araştırdım ve bir Ulus Devlet savunması hazırladım. Tabi epey eleştiri alacağım Liberal kanattan, o belli ama bakın bu soruların cevabını aradığımda şu çıkıyor.

Anadolu'ya Türkler 1000 sene önce Asya'dan gelmişler Doğudan ama Türkçülük hareketleri Anadolu'dan çıkmamış Türki kavramı da Anadolu'dan çıkmamış. Türkler Ural-Altay bölgesinde Türk kavmi olarak Anadolu'ya gelmişler. Osmanlı'dan Batı'ya tahsil için gidenler, Paris merkezli İttihat Terakki'de Paris merkezlidir biliyorsunuz. Genç Aydınları yetiştirdiği noktada Paris dünyadaki Fransız Devriminden sonra milliyetçilik çalışmalarının merkezi oluyor. İlk milli Türkoloji çalışmaları, İlk Türkoloji çalışmaları araştırdığım için söylüyorum Paris'te başlıyor, Leo Kaon ismi veriyorum İlk Türkologtur, Paris merkezlidir ve Paris'e gidenler önce Genç Osmanlılar çünkü Anadolu'da Avrupa'da bir milli devlet geçerli. Fransa'da milli devletini kurmuş ve oraya giden Osmanlılarda Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına karşı bir milli devlete dönüşmek istiyorlar. O yüzden Genç Osmanlı çıkıyor, fakat Balkanlardaki ülkeler dağıldıkça bakıyorlar ki Osmanlı Milletiyle ülkeyi ayakta tutamayacaklar, işte o noktada Paris'teki Türkoloji çalışmalarına katılanlar ve çalışanlar Jön Türk kavramını Osmanlı'ya getiriyorlar. Türk kavramı Paris'ten geliyor, Jön Türklerle Türkoloji çalışmalarının merkezi de Paris'tir. Paris'ten sonra Budapeşte'ye yansıyor, bugün Budapeşte'dir. Bakın Anadolu'da 80 milyona yakın Türk vatandaşı yaşıyor ve dünyanın en büyük Türk devleti olduğumuzu söylüyoruz. Ama hala Türkoloji'nin merkezi Türkiye değildir, Budapeşte'dir. Gidip gördüğüm için söylüyorum Atatürk onu buraya getirmek içindir ki Budapeşte'deki uzmanlarla görüşüyor. Zamanında Macar bilim adamlarını getiriyor. Çünkü Macarlarda aynı kökenden gelen bir topluluk, Avrupa'ya gidip devlet kurmuşlar İmparatorluk kurmuşlar. O birikimi Anadolu'ya getirmek istediği içindir ki Dil Tarih Coğrafya Fakültesini kuruyor. Dil Tarih Coğrafya'nın kurulmasının nedenleri işte ulus devleti inşasında tarihin dili ve coğrafyanın kullanılmasının bilimsel verilerden yararlanılmasını gündeme getirmek. Sözü uzatamayım Türkler Doğu'dan geliyorlar, Türkoloji Batı'dan geliyor. Türkçülük nereden geliyor onu araştırdım Şimdi Türkçü geçinenlere soruyorum bakın Türkiye'de Türkçülerin çoğu Turancı geçinirler. Ama daha hala Türkiye'de bir Turan Cemiyeti yok, kurulmamış ama 1908'den beri Macaristan'da Turan Cemiyeti var, Turancılığın merkezi Macaristan'dır. Bakın bizler tabi bizim geleceğimizle ilgili çalışmalar hep Avrupa'da yapmışlar Fransa'da yapmışlardır. Budapeşte Macaristan'da yapmışlar ve buralara aktarmışlar Atatürk'e bu birikimi taşıyan adam kim diye araştırdım çünkü Mustafa Kemal bu trafiğin sonrasında gündeme geliyor, isim veriyorum Yusuf Akçora. Yusuf Akçora çok ciddi boyutta devreye giriyor ve o birikimi Anadolu'ya taşıyor, Mustafa Kemal'e danışmanlık yapıyor. Ziya Gökalp'i o yetiştiriyor ki biz Türkçülük deyince Ziya Gökalp'in kitaplarına bakarız. Ziya Gökalp Diyarbakır'da çıkıyor, ama Selanik'te özel eğitimden geçiyor Ziya Gökalp'e o kitaplar yazdırılıyor. Yani bir ulus yaratılıyor dediği doğrudur Sayın Köker'in. Şimdi peki neden yaratılıyor. Onu da araştırdım Bir Osmanlı seferi Avrupa'ya doğru yapılırken Osmanlı sadrazamı ordunun başındaki diyor ki, "ordunun sağında Boşnaklar, solunda Arnavutlular, ortasında Sırp'lar şurada burada bende anlamadım bu ülke kimin". Yani bu ülke kimin, şimdi

Osmanlı Sadrazamı Osmanlı ordusunun başında Avrupa'ya savaş için giderken ulusunu arayan bir İmparatorluk var. O ihtiyaç işte o nedenle Genç Osmanlı hareketi başlıyor. Tutmuyor Jön Türk hareketi başlıyor, o da yeterli olmuyor, arkadan işte Türk cemiyeti ve Türk Ocakları kuruluyor, aşama aşama aşama ve bunlar Mustafa Kemal'e aktarılıyor. Bunlar tabii İttihat Terakki yönetimi aracılığıyla Osmanlı sonrası için örgütleniyor Bunun için Teşkilat-ı Mahsusa kuruluyor, hatta Kuvay-i Milliye'nin örgütlenmesi için binbir grubu ve karakol teşkilatı örgütlenerek bu birikim gündeme geliyor. Şimdi orada burada bir eksik olay var. O da şudur bakın dünya haritasına baktığımız zaman Türkiye'yi tam ortada görüyoruz. Doğu'ya bakın Türklerin geldiği yer, Batı'ya bakın Türkolojinin geldiği yer, Türkçülük kuzeyden geliyor. Nasıl kuzeyden geliyor, işte Gaspıralı İsmail ve Yusuf Akçora efendim işte Sadrim Aksu Arsal Zeki Velidi Tokay hepsi Kırım üzerinden geliyor, Kırım'a da Türkçülük Kazan üzerinden geliyor. Neden Kazan merkezli Türkçülük çıkıyor onu araştırdım. Çünkü İlk Rus Devleti Kiev'de kuruluyor. Daha sonra Avrupa'nın Batı'nın baskısıyla Rusları Moskova'ya taşıyorlar. Moskova Presliği büyüyüp Krallık haline gelince Bütün Avrasya'ya yönelen bir Rus Milliyetçiliği başlıyor. Onun önünü kesme hareketi Kazan merkezli Kazan'da Türkçülük başlıyor ve Kazan üzerinden Kırım'a geliyor, Kırım üzerinden Anadolu'ya geliyor ve Anadolu'da Türk Devleti bu şekilde kuruluyor. Avrasya koşullarında zaten Mustafa Kemal'de Türkiye Cumhuriyeti'ni bugünkü yapıya da kurduğu noktada Avrasya gerçeklerine dayanıyor. Sonuç sağdan yani Doğu'dan Türkler Batı'dan Türkoloji Kuzey'den Türkçülük bir şey eksik kaldı, Güneyden de İslam geliyor, İslam Orta Doğu'dan geliyor. Şimdi bu dört olay Anadolu'da Dünyanın merkezinde birleşiyorlar bir sentez.

Bu tarihsel bir süreçtir Bunu Mustafa Kemal'i suçlayamazsınız burada evet bir hayali cemaat var evet bir hazırlık var ama bunun da birikimi var, Jön Türklerden geliyor. Bakın Kazan'dan geliyor, Kırım'dan geliyor, Orta Asya'dan geliyor, Doğu'dan geliyor ve Güneyden geliyor. Orta Doğu'dan yani Emevi ve Abbasi İmparatorluğu kuran İslam yapılanmasından geliyor ve Anadolu'da da bir cemaat bir yeni sentez oluşuyor. Türkler Anadolu'ya gelmeden Ankara'nın tarihini etüd ettim. Türklerin Tarihi, Anadolu'ya gelişi 900'lü yıllar, işte Malazgirt'ten sonra Anadolu'da Türkmen nüfusu artıyor, ama Türkler Anadolu'ya gelmeden önce 850 yılında Harun Reşit Ankara'dadır. Abbasi İmparatoru ve İstanbul'u fetih etmek için İstanbul'a yöneliyor. Ama yapamıyor yani önce Anadolu'nun Araplaşması gündeme geliyor, yapamıyorlar Anadolu direniyor Araplar direniyor hatta geri döndükten sonra Bizansın çöküşünden sonra meydana gelen bu boşluk işte Ural-Altay bölgesinden gelen Horasan'dan gelen Türk kavimleriyle dolduruluyor. Bu bir tarihi gerçektir. Burada Türklerden önce bu coğrafyada yaşayan Rumlar Ermeniler ve Yahudiler Gürcüler arasında da çok ciddi bir çekişme var. Tarihsel süreç içerisinde bunlara bakmak ve çözmek durumundayız. Şimdi bu anlattıklarımın tamamı 1930'lu yıllarda Atatürk'ün masasında sofrasında tartışılan konular, o sofralarda bulunanlarla beraber oldum yani onlardan aldığım bilgilerden size aktarıyorum. Bütün bunlar tartışılıyor, Tarih Kurumu kurulurken Dil Kurumu kurulurken Halkevleri kurulurken, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulurken bütün bu bilgi birikimi gündeme getiriliyor ve ondan sonra bir sentez bir yapılanma. 1930'lu yıllarda Atatürk Çankaya'dayken kurumlaştırılıyor evet üç dönem var Müslüman kimlik Cumhuriyetçi kimlik ve Ulusal kimlik. Şimdi işte Ulusal Kimliğe karşı çıkanlar ve tabii post modern felsefe doğrultusuna küreselleşmenin yeni bir Orta Çağ arayışı içerisinde dini öne çıkaran yapılar ki, çünkü küresel sermaye bir dünya imparatorluk kurmak için sosyalist sistemleri tasviye ettikten sonra karşısında en büyük engel olarak Ulus devletleri görüyor. Ulus Devletler direnebilirler ve büyüyebilirler. Çin Hindistan Rusya örneğinde olduğu gibi bakın sermayedarlar dünyanın en büyük en zengin küreselci iş adamlarından birisi. Putin'e savaş açtı Londra üzerinden tesadüf değildir, çünkü Rusya bütün bu oyunlara karşı çok hızlı bir şekilde toparlandı. Biz yapamadık niye yapamadık. Çünkü bu süreçle Osmanlı'yı dağıttı Rusya'yı dağıtmadı. Rusya devleti bir devrimle toparlandı İmparatorluk coğrafyasını korudu biz bir imparatorluk coğrafyasını kayıp ettik. Biz bir imparatorluk merkezini çöktük, İstanbul'da çökmüş Ankara'da yeniden kuruldu. Şimdi bu süreç Ankara'daki devleti de götürmek noktasında. Bakalım önümüzdeki dönemde göreceğiz, Ankara'daki devlet bu bilgi birikimi ile ayakta kalıp kendini yenileyerek bölgenin yeniden yapılanmasında alternatif bir model

yaratabilecek mi yoksa bizim dışımızdaki modeller tarihin seyri çerçevesinde bizi de silip süpürecek mi teşekkür ederim

Prof. Dr. Levent Köker: İslam olmayan islamcılıkla alakası olmayan bir siyasi partimizin genel başkanı da geçenlerde böyle bir ruh halinden rahatsız olduğunu adeta ifade edencesine katı laikçilik yapmayacağız, biz inançlara saygılıyız diye konuşurken aslında Türkiye'nin çok temel meselelerinden bir tanesine parmak bastı, tabi o devamını başka türlü getiriyor da uzun boylu bir şey değil ama ben çok uzun konuşmayayım Anıl Hoca gibi, kısaca aslında benim söylemek istediğim şu Türkiye Cumhuriyeti bir ulus devleti. Başka bir ulus devleti gibi ulus devlet 16. yüzyıldan itibaren dünyada bildiğimiz bir yeni bir yapılanma, Avrupa'dan itibaren biz 16. yüzyıldan itibaren oluşan bu ulus devlet yapılanmasına 20 yüzyılın ikinci yarısına doğru kavuşma imkanını bulduk, aynen Osmanlı Devletinde anakronik bir Roma İmparatorluğu olması gibi yani Roma'nın Roma İmparatorluğu türü bir yapının çoktan ömrünü doldurduğu kapitalizmin ortaya çıktığı bir dünya sisteminin içinde Osmanlı Devleti bir Roma İmparatorluğu benzeri bir yapılanma üzerine kuruldu. Böyle bir anakronik durumumuz var. Toplum olarak tahmini yaşayan şimdi günümüzde bu post modern lafı da çok doğru olarak kullanılmıyor. Çünkü rasyonalitenin, aydınlanma rasyonalitesinin içini dolduran her türlü zengin eleştiri post modernizmi aydınlanma rasyonalizmini inkar eden dolayısıyla toplumu böyle dinsel cemaatlere bölünmeye açan filan bir emperyalist oyunun parçası olarak gündeme getirilen bir dünya görüşü değil. Şundan biz vazgeçmek durumundayız Türkiye eğer hakikaten kuruluşundaki temel ilkeye sadık kalacak ise, yani diğer muasır medeniyetler milletlerle medeniyet yolunda hem ahenk yürümek istiyorsa bir defa böyle işte yok olurum dağılırım paramparça olurum bütünlüğüm bozulur vs türünden bir yaklaşımı bırakmak zorunda, bu yaklaşımın net adını da ben size söyleyim atıfta yapayım ben de çünkü bazı konuları araştırıyorum Benim araştırdığım konular arasında siyaset teorisiyle devlet teorisi var. Mesela Princeton Üniversitesi Profösörlerinden bir İtalyan Cumhuriyetçisi olduğunu bildiğim Maurizio Viroli Türkçe'ye de çevrilmiş olan Vatan Aşkı kitabında Love For The Country kitabında partriotizmle rasyonalizm arasında çok daha da kafa açıcı gelen bir ayırım yapıyor. Yurtseverlikle milliyetçilik diye bunu şey yapabiliriz Yurtseverliğin düşmanı hemen hemen tek, nedir despotizm yurtseverlik despotluk istemez yani yurtseven bir kimse otoriterlikten yana olamaz. Demokrasiden yana olmak zorunda, bu da farklılıklardan yana olmak demektir. Farlılıkların ifadesinin önünü açmak demektir. Buna karşılık gene Viroli'ye göre milliyetçilik ise farlılıkların kültürel değişikliklerin kültürel yozlaşma diye adlandırılan bir şey düşmanı olduğu gibi sürekli olarak kendisini tehdit altında hisseden bir devlet ideolojisi. Mesela Türkiye Cumhuriyeti sadece Türkiye Cumhuriyeti değil, bunu Almanya'ya da uyarlayabiliriz, Alman Cumhuriyeti'ne de uyarlayabiliriz, başka ulus devletlere de uyarlayabiliriz. Ulus devletinin mahiyeti gereği zaten böyle bir düşman ve dost ülkeler çerçevesinde oluşmuş olan bir var oluşu vardır. Dolayısıyla eğer bu ideoloji aynen korunursa varacağımız yer zorunlu olarak ya konjonktürün izin verdiği oran da bir sınırlı demokrasidir veya konjonktür sınırlı demokrasiye izin vermiyorsa palas pandıras bir içine düşeceğimiz bir diktatoryan bir rejimdir. Yani Türkiye'nin geleceği ile ilgili eğer biz demokratik ve medeni dünyayla yürümek istiyorsak başka bir yol bulacağız, neden başka bir yol bulacağız çok net söylüyorum, milliyetçilikten başka bir yol bulacağız. Bu ulus devletten başka bir yol bulacağız anlamına gelmiyor. Çünkü hiç kimse Avrupa Birliği üyeleri de dahil hiç kimse ulus devletle ilgili bir takım temel şeylerden vazgeçme niyetinde görünmüyor. Ama devletimizin resmi politikası Avrupa Birliği'ne üye olmaktır, bu devletin resmi politikası böyle 50 senedir böyledir.

Bugünde ne Avrupa Birliği üyesi ülkelerden ne Avrupa Birliği organlarından nede Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten her hangi bir resmi ağızdan Türkiye'nin Avrupa Birliği projesinden vazgeçtiğine dair her hangi bir laf işitilmiş değildir. Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen bir Türkiye bunu milliyetçilikle yapama. Çünkü Avrupa Birliği zaten milliyetçilik etrafında oluşmuş olan bir birlik değildir. Eğer Türkiye Cumhuriyeti yapılan bazı son dönem konuşmalarında açığa çıktığı veya açığa vurulduğu üzere Avrupa Birliği'de kendi birliği ve bütünlüğü bakımından tehdit olarak görüyorsa müzakere çerçeve belgesi Türkiye'yi parçalayacak bir takım şartlar içeriyor diye değerlendiriliyorsa acilen Türkiye'deki devlet iktidar kimin elinde ise deyim

yerindeyse biz bu işten vazgeçiyoruz diye bir deklarasyonda bulunması gerek. Böyle bir şey yapılmadığı gibi yedi yıllık neler yapılması gerektiğine dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin programı var. Bu programın devamı itibarıyla bizim Türkiye Cumhuriyeti yurtdaşları olarak ileri de Ulusal Egemenliğin önemli bir bölümünü devretmeye hazır olduğumuz ve şimdiden de aslında bir bölümünü devretmiş bulunduğumuz bir siyasi birliğe üye olmak yolunda ilerleyeceğimiz görülüyor, anlatabiliyor muyum. Avrupa Birliği bir post model proje değildir Avrupa Birliği veya dünyanın başka yerlerindeki demokrasizasyon talepler yani bütün devletler param parça olsun küçük küçük cemaatlere bölünsün herkes cemaatlere göre yönetilsin filan böyle bir proje değil bu başka bir eleştiri ama dinselikteki dinselliğin politik görünümündeki artış başka şeyleri beraberinde getirmektedir.

Bakın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olarak adlandırdığımız Kıbrıs Cumhuriyeti Ortodoks kilisesini bütün karşı çıkmalarına rağmen en son eş cinsellerin evlenmesini yasallaştırmak zorunda kaldı. Çünkü sadece dini cemaatler değil, insanlar eş cinsel olarak kendilerini rahatça ifade etmek ve Bülent Ersoy muamelesi görmeden veya Zeki Müren muamelesi görmeden normal onurlu bir insan olarak toplumdaki yerlerini kendi eş cinsel kimlikleriyle almak istiyorlar. Şimdi bu da mı bir cemaatçilik, bu da mı ulus devleti bölüyor mesela bizim konumuz Laiklik olduğu için ben dini eleştiriye vurgu yaparak dinsel cemaatlerin politik taleplerindeki artışın özellikle görünürlüğü üzerinde durdum. Ama çağdaş dünyadaki demokratik talepler sadece insanlığın dini inançlarından kaynaklanan talepler değil. Ama daha açık söylemek gerekirse insanların dini inançlarını eleştirerek tanrının yerine ulusu koymaya çalışan bir milliyetçiliğe bağlı kalarak, bu meseleleri çözmeye kalkmak aslında çok ters tepecek olan bir işlemdir. Sonunda din devletine teslim edersiniz, asıl tehlike buradadır. Yani tehlike tehlike diye asıl tehlike dinsel, çünkü din her zaman aslı yani işin suretinden daha kuvvetli çıkacaktır, daha galip çıkacaktır, nitekim öyle de olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti başlangıçlarda 1930'larda İslam dinini açıkça Türk milletinin kurucu kültürel ögesi olarak kavramanın ötesine atan yaklaşımının yerine işte 12 Eylülle beraber iyice açığa çıktığı üzere işaretleri 1970'lerde vardı o dönüşümü Türk İslam sentezi ideolojisi devlet organları aracılığıyla bir siyasi ideolojiye dönüştürülmüştür. 12 Eylül Askeri darbesi neticesinde bunun üstesinden gelebilmenin bir tek yolu vardır. O da daha derin daha kapsamlı ulus devlet yapılarını otoriter geçmişine bağlı kalmayan böyle endişe taşımayan yani bu kadar demokratikleşirsek acaba ulusumuz ne olur, demokratik bir ulus olur mu, ulusumuz yani dolayısıyla daha derin ve daha kapsamlı bir demokratizasyon projesine devam etmek gerekirken. Benim söyleyebileceğim bundan ibaret teşekkür ederim

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Evet sayın dinleyiciler değerli iki konuşmacının Laiklik ve Devlet Yönetimi ilgili aslında başlık çok geniş çok açılı görüyorsunuz. Laiklik sınırları içerisinde kalmak imkansız, ister istemez konunun dışına da çıkılarak vakit vakit tartışılmıştır. Çünkü konu yalnız hukuki siyasi boyutla değil, tarihi ve sosyolojik boyutlarıyla ele aldığımız zaman bu açıların ne kadar genişlediğini sayın konuşmacıların ifadelerinden anladınız. Şimdi her iki konuşmacıyı da dinlediniz, onların aktardığı bilgiler üzerinde Sayın konuklarımızın 10 dakika geçmemek üzere konuşmacılarımız tarafından soruları cevaplandıracağız. çünkü Sayın Çeçen'in de fazla vakti yok, sorusu olan varsa buyursunlar efendim buyurun. Özgün evet

Soru: Ben Anıl Çeçen beye bir soru

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu: Anıl Çeçen'e cevaplandırması isteniyor

Soru: Hocam bahsederken ılımlı İslamiyetten bahsettiniz, laiklik kelimesi ile yan yana kullandınız bu cümleyi, bu ılımlı İslamiyet iktidarından bahsettiniz.

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Devlet, laiklik, iktidar ve hükümetle ılımlı Müslüman İslam şu an Türkiye'de ortak bir var oluş var. Laik devlet yapısı içerisinde ılımlı İslamı savunan bir iktidar var.

Soru: İlimli İslamiyet yani peki 10 yıl sonra böyle giderse ilimli şeriatın mı bahsedeceğimiz ilimli kelimesini bunun sağına veya soluna nasıl koyuyoruz, bunu biraz açmanızı rica edeceğim.

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Şimdi 10 yıl sonra ne olacağı belli değil. Yani Orta Doğu'da İsrail kalacak mı kalmayacak mı belli değil vazgeçebilirler o projeden Amerike böyle üstünlüğünü koruyacak mı korumayacak mı belli değil. Avrupa Birliği gerçekleşmiş gibi konuşuyor değerli meslektaşım, ben Avrupa Birliği'nin bittiği kanaatindeyim. Yani tartışırız tabi daha bunları bu kavramları daha yeni tartışmaya başladık.

Soru: O zaman,

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Avrupa Birliği'nin niye bittiğini ben size saatlerce anlatırım, çünkü devletler var daha dünyayı 500 yıl yönetmiş İngiltere yan çizdi. Fransa oynuyor, Akdeniz Birliği'ne Sarkozy'ye dikkat edin, Merker oynuyor, Rusya yanaşiyor, Almanya Rusya'yla ittifak oldu. İsrail Fransa ittifakı gündeme geldi. Dünya dengeleri değişiyor mevcut büyük devlet yapıları değişmediği sürece bir uluslararası siyaseti de devlet merkezli ve süper güçler bir tek Amerika değil, Amerika'da tek Amerika değil, bu çerçevede baktığınız zaman çok ciddi, dünyanın geleceğinde bir belirsizlik var. Bu belirsizlik sürecinde biz mevcudunda vazgeçipte sonu belli olmayan bir sürece kayarsak ciddi boyutlarda kaotik ortama girebiliriz ki, bakın şu an hükümetle devlet arasında çelişki var, ben bunu bir makalemde yazdım. Devlet hükümet çelişkisini nedir o; Bir, bugünkü hükümet laik değil devlet laik, İki, bugünkü hükümet merkezi, hükümet devleti savunuyor ama belediyelerden gelmiş bir belediye kadrosu yerelci. Bugünkü hükümet İstanbul ekibi ama Ankara'yı yönetiyor anlatabiliyor muyum. Çok ciddi çelişkiler var Ankara İstanbul çelişkisi var, cemaat ulus çelişkisi var, yerelci yönetim merkezi yönetim çelişkisi var. Bu çelişkileri Türkiye çözemediği sürece tek bir yöne çekemezse ya bir devletin laklığı çizgisinde devletin başına laikliği savunan bir hükümet gelecek, yada bu ilimli İslamı savunan yapı hayali cemaati ortadan kaldırıp din devletini kuracak olay budur .

Soru: O zaman saf laiklik konuşalım yani bazen ilimli İslam,

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Neden

Soru: karşılıklı saf laiklik ilgili deyim getirelim,

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Yani gündeme gelebilir bakın tartışılmıyor. Türkiye'de ilimliyle laiklik ama laiklik milliyetçilik tartışılıyor dikkat edelim. Aşırı laikçilik tartışılıyor, dikkatle izlerseniz bu tartışmaların daha başındayız çok tartışacağız, ama fazla zamanımız yok bir an önce Türkiye'nin toparlanması gerekiyor bir genel konsensus'un yeniden yaratılması gerekiyor.

Soru: Getirdiğiniz modelin buna ne kadar uygun olduğunu düşünüyorsunuz

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Hangi bir model

Soru: Ulus modelinin

Prof. Dr. Anıl Çeçen: Ben kendini yenileyerek devam edeceği kanaatindeyim o yüzden tarihi araştırmalar yaptım bak Kamu Hukukçusu olarak, çünkü devletleri ayakta tutan bilgi tarihi sürekliliği çerçevesinde gündeme gelir. Tarihin dinamiklerini yakalayamazsanız geleceği göremezsiniz, geleceği görmek için geçmişi iyi bilmek lazım ve mevcut durumu da iyi tespit etmek lazım anlatabiliyor muyum. Benim yaklaşımım metodolojik olarak bu şekilde özetlenebilir. Tamam teşekkür ederim efendim benim zamanım maalesef yok saat 16:00'da bir başka toplantıda olacağım.

Başkan Prof. Dr. Tuncer Karamustafaoglu: Evet hepinize teşekkür ediyorum katıldığınız için bunları düşünmeye devam edelim. Çok da az okuyoruz, gençler açısından söylüyorum birkaç kitap okumuş gibi oldunuz ve bunu sürdürmenizi temenni ediyorum katıldığınız için. saygılarımla